

*Пена Л. І.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови**Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

«УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ

Анотація. У системі підготовки майбутніх логопедів, як і спеціалістів інших галузей, важливу роль відіграє навчальна дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням», яку вивчають у всіх закладах вищої освіти України. Цей курс продовжує формування національно-мовної особистості, удосконалення комунікативних навичок майбутніх спеціалістів, вивчення особливостей фахової мови. Основними завданнями дисципліни є формування розуміння ролі державної мови у професійній діяльності; плекання мовної компетенції майбутніх фахівців, що містить знання і практичне оволодіння нормами сучасної української літературної мови, дотримання вимог культури усного й писемного мовлення; вироблення навичок самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні; виховання поваги до української літературної мови, до мовних традицій; формування навичок оперування фаховою термінологією, редагування, коригування власних і чужих наукових текстів.

Наголошено, що важливим є усвідомлення майбутніми фахівцями відмінностей між мовою і мовленням, тому що це безпосередньо впливатиме на культуру їхнього вербального спілкування. Мова як явище загальне, об'єктивне, ідеальне корелює з мовленням як явищем конкретним, суб'єктивним, індивідуальним. Даємо студентам розуміння того, що будь-яка мова є багатою й різноманітною, а мовлення, оскільки є індивідуальним, залежить від мовця, може бути багатим і бідним, різноманітним та одноманітним. Тому слід скеровувати зусилля на підвищення рівня культури власного мовлення шляхом постійного, безперервного навчання, на вироблення й підтримання звички вчитися протягом життя, а не обмежуватися тільки аудиторними заняттями у виші.

У пропонованій статті розглянуто деякі аспекти вивчення «Української мови за професійним спрямуванням», зокрема зацентровано на важливості підготовки й виголошення студентами прилюдних виступів на тему, пов'язану з майбутньою професійною діяльністю, оскільки фах логопеда належить до сфери «людина – людина» і передбачає постійну комунікацію з іншими знайомими та незнайомими особами. Наведено зразки студентських виступів.

Особливу увагу звернено на засвоєння логопедичної термінології, її правопис, наголошування та правильне вживання, добирання українських відповідників до іншомовних термінологічних слів.

Ключові слова: «Українська мова за професійним спрямуванням», логопед, логопедія, мова, мовлення, засіб спілкування, культура мовлення, прилюдний виступ, фахова термінологія.

Постановка проблеми. Усім відомий вислів німецького письменника Йоганна Вольфганга фон Гете «Скільки мов ти

знаєш, стільки разів ти людина», який зазвичай використовують тоді, коли хочуть наголосити на важливості й необхідності вивчення іноземних мов. Однак, як це нерідко буває, ми вихоплюємо з контексту якийсь уривок, що призводить до неточного його розуміння. Так трапилося і з цією цитатою. Для багатьох є відкриттям, що вона має продовження: «Тож хоч раз стань людиною – вивчи *рідну* мову!». Є ще й інший вислів: «Чужу мову можна вивчити за кілька років, рідну ж треба вчити все життя».

У підготовці висококваліфікованих фахівців будь-якої сфери діяльності велике значення має курс «Українська мова за професійним спрямуванням», що допомагає сформувати професіоналів, які досконало володіють державною (українською) мовою в усній та писемній її формах. Пропонований курс продовжує плекання національно-мовної особистості, удосконалення комунікативних навичок майбутніх спеціалістів, вивчення особливостей фахової мови.

Аналіз останніх досліджень. Питання про значення названого курсу для підготовки фахівців різних галузей були об'єктом розгляду багатьох науковців.

Мета статті – визначити роль української мови за професійним спрямуванням у фаховому становленні майбутніх логопедів.

Виклад основного матеріалу. Професійна комунікація здійснюється переважно через мову і є втіленням у мовленні форм професійної діяльності з урахуванням різних рівнів інтеракції, специфіки ситуацій, мети й завдань міжособистісної взаємодії. Професійне спілкування загалом розглядають як інтелектуальне спілкування, що ґрунтується на сукупності професійних знань, умінь і навичок. Формування професійного спілкування майбутніх фахівців логопедичної сфери неможливе без систематичної, цілеспрямованої підготовки під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», предметом якого є сучасна українська літературна мова професійної сфери. Мета навчального предмета – сформувати в майбутніх фахівців професійно зорієнтовані вміння й навички досконалого володіння українською літературною мовою у фаховій сфері, підвищити рівень мовної грамотності, практичне володіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить професійне спілкування на належному мовному рівні.

Серед основних завдань дисципліни виокремимо такі: дати розуміння ролі державної мови у професійній діяльності; сформувати мовну компетенцію майбутніх фахівців, що містить знання і практичне оволодіння нормами сучасної української літературної мови, дотримання вимог культури усного й писемного мовлення; виробити навички самоконтролю за дотриман-

ням мовних норм у спілкуванні; виховати повагу до української літературної мови, до мовних традицій; сформувати навички оперування фаховою термінологією, редагування, коригування наукових текстів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен здобути такі компетенції: знання основних відомостей про українську мову та її місце серед інших мов, особливості мовної політики та мовної ситуації в Україні; знання законодавчих та нормативно-стильових основ професійного мовлення (основних ознак культури мовлення, їхніх характеристик, мовних норм сучасної української літературної мови; основних стилів сучасної української літературної, їхніх основних характеристик); усвідомлення теоретичних відомостей про фахове спілкування, його роль у професійній діяльності; розуміння визначення, призначення, основних різновидів і структури ділових документів; знання загальних відомостей про культуру усного фахового мовлення, індивідуальні та колективні форми фахового спілкування, підготовку та проведення прилюдного виступу; розуміння основних проблем українського термінознавства, української фахової термінології; знання основних проблем перекладу і редагування наукових текстів.

Програмою передбачено, що в результаті вивчення курсу студент повинен уміти спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; застосовувати знання у практичних ситуаціях; практично володіти нормами сучасної української літературної мови; аналізувати своєрідні риси української мови, основні комунікативні ознаки культури мовлення, риси літературної мови та мовної норми, типи мовних норм; визначати функціонально-стилістичну належність текстів; складати різні типи документів, правильно добираючи мовні засоби, що репрезентують їхню специфіку; сприймати, відтворювати, редагувати тексти офіційно-ділового й наукового стилів; підготувати й виголосити прилюдний виступ на тему, пов'язану з майбутнім фахом; оперувати термінологією майбутньої професії для розв'язання професійних завдань; послуговуватися лексикографічними джерелами (словниками) та іншою допоміжною літературою, необхідною для самостійного вдосконалення мовленнєвої культури; надавати консультації з дотриманням норм літературної мови та культури мовлення; організувати ділову комунікацію.

Це сприятиме набуттю загальних компетентностей особистості, які не залежать тільки від професійної зорієнтованості, а саме: здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; здатність працювати в команді; здатність до міжособистісної взаємодії; здатність діяти на основі етичних міркувань тощо.

Важливо, щоб майбутні фахівці усвідомили відмінність між мовою і мовленням, адже це безпосередньо впливатиме на культуру їхнього вербального спілкування. Мова як явище загальне, об'єктивне, ідеальне, відносно стабільне корелює з мовленням як явищем конкретним, суб'єктивним, індивідуальним, динамічним. Даємо студентам розуміння того, що будь-яка мова є багатою й різноманітною, а мовлення (оскільки є індивідуальним, залежить від мовця) може бути багатим і бідним, різноманітним та одноманітним. З цією метою доречним буде порівняння мови й мовлення зі грою в шахи, яке запропонував швейцарський лінгвіст Фердинан де Сосюр: дошка, фігури та правила гри – це мова, а сама гра з використанням названих засобів – це мовлення. Використовуючи той самий набір засобів, маємо різні ігрові партії. Як у конкретній грі, так у мовленні можуть траплятися помилки; мова ж не має помилок. Тому треба прагнути до постійного вдосконалення свого мовлення як усного, так і писемного.

Зупинимося тільки на деяких аспектах вивчення вказаного курсу.

Професія логопеда передбачає постійне спілкування з іншими, тому важливу роль відіграють навички комунікації, вільного «тримання» себе в середовищі як знайомих, так і незнайомих осіб. З цією метою робоча програма з дисципліни містить як обов'язковий компонент – прилюдний виступ. Кожен студент протягом семестру повинен виголосити самостійно чи з допомогою джерел складену розповідь тривалістю 5-7 хвилин на тему, пов'язану з майбутньою професійною діяльністю. На перший погляд, може здатися, що студенти обмежені у виборі теми. Однак викладач пояснює, що насправді перед ними – широкий спектр: виступ може бути присвячений історії становлення, розвитку та сучасному стану логопедії як науки, новітнім тенденціям у цій професійній галузі, біографічним відомостям про видатних особистостей, які працювали чи працюють у вказаній царині, цікавим фактам про логопедію тощо. Часто студенти обирають тему «Чому я вирішив(-ла) стати логопедом». Таким виступом чи двома-трьома (залежно від кількості студентів у групі) зазвичай починаємо кожне практичне заняття. Після виступу відбувається його обговорення. Викладач налаштовує студентів на доброзичливе ставлення до чужих помилок. Першокурсники фіксують мовні огріхи, допущені тими, хто виголошує свою розповідь. Це стає об'єктом перевірки під час самостійних тестових робіт. Зрозуміло, що один виступ упродовж семестру не зробить студента вправним оратором, однак це буде першим кроком на шляху до опанування себе перед слухачами та впевненого поведіння в аудиторії.

Для прикладу наведемо тексти студентських виступів.

«Усім привіт! Сьогодні я хочу вам розповісти про те, як я обрала свою майбутню професію. Мені здається, у кожної людини є своє призначення, бо всі ми різні та унікальні. Та є й таке, що об'єднує нас. Ми всі хочемо мати те, що робить нас щасливими, – близьких людей, друзів, затишний будинок і, звичайно, улюблену роботу. Кожна людина прагне досягти успіху. І, я вважаю, це цілком можливо, адже кожен із нас має свій талант. Ще змалечку я дуже любила діток, мала до них підхід і знала, що своє майбутнє я поєднаю саме з ними. Коли у клас приходив шкільний психолог і давав нам різні тести стосовно майбутньої діяльності, у мене завжди за класифікацією професій Євгенія Клімова виходив тип «людина-людина». Тобто

головним, провідним у моїй праці мають бути люди. Я довго думала про професії вчителя та психолога. Але одного дня моя перша вчителька розповіла мені про професію логопеда. Віта Василівна сказала, щоб я поцікавилась логопедією, оскільки, знаючи мене з дитинства, знаючи мої людські якості, вважала, що ця професія – саме для мене. Коли я почала більше читати про цю спеціальність, вона мене дійсно зацікавила. Одразу я звернула увагу на плюси і мінуси. Недоліки полягали в тому, що робота логопеда є емоційно важкою і часто перетинається з нейропсихологією; буває оформлення документації в неробочий час; часом навіть тривала «боротьба» з проблемою може не увінчатися успіхом.

Перевагами є те, що: 1) логопедія є соціально важливою професією; 2) є можливість ведення приватної практики; найчастіше окремих кабінет; 3) робочий день близько 4–5 годин. Мене почала приваблювати ця спеціальність тим, що на перший план виходить просто людське: допомогти, приголубити та поспівчувати. На перший погляд здається, що в логопедії немає нічого складного, потрібно лише добирати учням відповідні завдання і стежити за їх виконанням. Але це не так. Хороший логопед повинен відмінно володіти теорією свого предмета, знати анатомію і фізіологію мовних органів та патофізіологію. Крім того, йому потрібно багато спеціальних навичок: точне діагностування мовленнєвих порушень, вміння робити логопедичний масаж для розслаблення м'язів гортані та здатність «на собі» показати необхідні пацієнтові рухи. Слід зауважити, що набагато рідше, ніж діти, але до логопеда приходять і дорослі. Підхід до дорослого пацієнта знайти набагато важче, тому логопедові часто доводиться стикатися із замкнутістю і недовірливістю пацієнта, оскільки кремезному чоловікові або молодій дівчині психологічно не просто розповісти про свою проблему фахівцеві. На мою думку, логопед – це свого роду вчитель, який повинен мати необмежене терпіння і розуміння. Він має вміти знаходити підхід до кожного, подавати вправи дітям у цікавій ігровій формі та допомагати долати їхні комплекси. Буває, що з моменту початку занять у логопеда до перших успіхів проходить кілька місяців або навіть років. Усе залежить від складності ситуації і професіоналізму дефектолога. Інші обов'язкові якості професії – це комунікабельність і наполегливість. Я вважаю, що володію ними. Найчастіше людина, у якої є мовні порушення, почувається неповноцінною, у неї можуть виникнути серйозні комплекси, що негативно вплинуть на все її життя. Логопеди усувають різні недоліки мовлення, навчають правильно вимовляти звуки і таким чином практично змінюють життя людини. Крім цього, вони надають і психологічну допомогу: допомагають людині влитися в суспільство, адаптуватись до соціального життя і сприяють її розвитку у плані самовдосконалення. Можна без перебільшення сказати, що логопед – професія майбутнього. Адже саме він навчає людей правильно говорити, а мова є найголовнішою складовою комунікації всього людства: завдяки їй ми можемо спілкуватися з іншими, ділитися думками і передавати інформацію. Тому, добре обдумавши це все, я зрозуміла, що хочу стати логопедом, адже ця професія дає можливість зустрічатися зі світом дитинства і робить кожен день неповторним! Усім дякую за увагу!» (Альона Семотюк, 2021–2022 навч. рік).

«Добрий день, групо СОЛ-11! Розпочати свою розповідь хочу саме з початку свого 11-го класу. Узагалі я тоді ще й не задумувалась над професією логопеда, адже вона є виснажли-

вою як фізично, так і морально. Щодня працювати з дітками. Плавню та повільно допомагати їм поставити своє мовлення правильно, виразно та, головне, чітко. Саме логопедію мені порадила мама. Вона побачила в мені хист до роботи з дітками та ще змалку радила мені обрати професію, пов'язану саме з педагогікою. Якщо бути відвертою, я дуже довго вагалась. Проте коли я ознайомилася з цією професією ближче, то зрозуміла, що все-таки мені це до душі та я хочу цим займатися в майбутньому.

Для початку з'ясуємо: хто такий логопед? Логопед – це спеціаліст, який виправляє дефекти мовлення як у дітей, так і в дорослих. Для виправлення вимови логопед-дефектолог використовує спеціальні вправи, які допомагають навчитися говорити, писати та читати правильно. Ця професія стосується переважно педагогіки, і отримати диплом логопеда можна якраз у педагогічних вищих навчальних закладах, навчаючись 4 роки очно або ж 5 років заочно на бакалавраті і плюс рік-півтора магістратури. Логопедія охоплює три сфери: педагогіка, психологія та медицина. Усі ці три напрями дуже важливі під час роботи з людьми будь-якого віку. Переважно послугами логопеда користуються дітки допідліткового віку. Або ж чоловіки та юнаки, що хочуть працювати в органах влади чи військовій справі. Погодьтесь, якби, наприклад, генерал картавив, звучало б якось не дуже. Також бувають випадки, наприклад, коли людина потрапила в аварію чи перенесла сильний стрес або шок чи, можливо, інсульт. Тоді на допомогу приходять клінічні логопеди або логопеди-реабілітологи, які також плавно та зосереджено допомагають людині оговтатись та розмовляти, як і раніше.

Коли батьки звертаються за допомогою до логопеда, вони повинні самі свідомо розуміти, що все залежатиме не лише від праці логопеда з їхньою дитиною, але й від них самих. Батьки вчать разом зі своїми дітками. Також не менш важливим у професії логопеда є правильний підхід до кожної дитини. Не секрет, що з дітками працювати справді важко, адже кожна дитина індивідуальна. Обов'язковим правилом для логопеда є залучення дитини в навчальний процес. Але як це зробити? Найлегше – іграми. Коли дитині дійсно цікаво, вона вже сама починає проявляти ініціативу та хоче приходити до логопеда ще і ще. Це і є наш золотий ключик.

Спеціальність, на якій ми зараз навчаємось, дала мені зрозуміти дуже багато нового за такий короткий час. Ми заглибилися в інклюзивну освіту та допомогу діткам із певними порушеннями. Ще колись давно дітей чи дорослих людей відгороджували від суспільства і не давали їм можливості буквально жити в ньому. Їх вважали «умовно» не такими, як усі, і їх відсторонювали. Наше завдання як спеціалістів – навчити таких людей адаптуватися та жити самотужки. Ми не лікуємо, ми не лікарі. Натомість ми навчаємо та корегуємо.

Повертаємось до роботи виключно з дітками дошкільного віку. Коли до логопеда звертаються батьки з такою проблемою, як абсолютна відсутність мовлення в дитини, якій уже більше ніж 2–3 роки, то, оглянувши дитину, логопед, можливо, направить батьків до інших спеціалістів – терапевта, невролога. Це робиться для того, щоб зрозуміти, що ж стало причиною того, що дитина не вимовляє слова та словосполучення. Батьки не повинні лякатися, адже причина може критися, як у порушенні ротової чи горлової порожнини, так і в якихось банальних речах. Наприклад, удар чи стан шоку. Можливо, дитина пробувала

говорити, але злякалась якогось звука. Також можливо, що в дитини коротка вуздечка язика. Це коли товщина вуздечки під язиком менша, ніж повинна бути, і вона обмежує рухи язика. Як висновок – дитині важко говорити. У такому випадку можливе медичне втручання. Уже в трохи старшому віці дитина може не вимовляти звуки правильно через те, що вона комплексує, напр., через свої зуби. У цьому випадку логопед радить батькам звернутися до стоматолога, а той, зі свого боку, проконсультує і з батьками, і з логопедом, щоб дійти до спільного рішення.

Існує багато причин, чому дитина не говорить або не говорить правильно. Для цього і є ми, логопеди, які з радістю виправляємо та корегуємо таку проблему. Я рада, що обрала цю професію, і надіюсь, що з кожним роком нас, логопедів, ставатиме все більше. Усе-таки конкуренція – то навіть корисно.

На цій ноті я хочу завершити свою розповідь. Усім дякую за увагу!» (Марія Федоришин, 2021–2022 навч. рік).

Нерідко свої прилюдні виступи студенти супроводжують презентаціями.

Ще одним важливим напрямом у підготовці фахівців є опанування ними термінології, що відбувається передусім на професійно зорієнтованих навчальних дисциплінах. У курсі ж української мови за профспрямуванням звертаємо увагу на історію і сучасні проблеми термінознавства, деякі теоретичні засади термінології і термінографії, способи творення, питання нормування, кодифікації і стандартизації термінів обраної галузі, явища термінологізації, детермінологізації та ретермінологізації тощо. Як зазначають дослідники, термінологія логопедії характеризується тим, що «є яскравим прикладом творення поняттєвої бази суміжних наук. Відносно молоді види організованої професійної діяльності, що контамінують ознаки різних галузей знань, здебільшого користуються і відповідними термінологічними одиницями наук-«донорів» [1, с. 54]. З огляду на те, що «у терміносистемі логопедії поширені такі явища, як багатозначність, синонімія власне українських номінів та латинізмів, грецизмів, граматична неусталеність запозичених лексем, що спричиняє складнощі у функціонуванні наукових понять» [1, с. 54], пропонуємо першокурсникам різні види завдань, спрямованих на засвоєння логопедичної терміносистеми та грамотне її використання. Зокрема, вправи на з'ясування значень термінів (*аутизм, афонія, дисграфія, дислалія, алалія, лямбдацизм* тощо); нормативне наголошування термінів; добирання українських відповідників до іншомовних термінолексем (напр., *артикуляція – вимова*); правопис терміноодиниць; відмінювання термінів, зокрема закінчення -а -я у родовому відмінку однини іменників-термінів чоловічого роду (*спеціаліста, логопеда; анамнезу, ротацизму; звука і звуку*); закінчення орудного відмінка (*масажем, логопедом, сигматизмом*) та ін. Також практикуємо написання есеїв фахового спрямування; спонукаємо до користування термінологічними словниками.

Висновки. «Українська мова за професійним спрямуванням» має важливе значення в підготовці майбутніх логопедів не тільки як носіїв певних знань, а насамперед як свідомих гро-

мадян. Одним із основних завдань дисципліни є прищеплення навичок постійно вдосконалювати володіння українською мовою для послуговування нею як у діяльній сфері, так і в інших царинах комунікації.

Література:

1. Іваненко І. Українська логопедична термінологія як об'єкт лінгвістики. *Українська мова*. 2009. № 1. С. 53–60.

Pena L. “Ukrainian language for professional direction” in the training of future speech therapists

Summary. In the system of training future speech therapists, as well as specialists in other fields, an important role is played by the educational discipline “Ukrainian language according to professional direction”, which is studied in all higher education institutions of Ukraine. This course continues the formation of a national-speaking personality, improving the communication skills of future specialists, studying the peculiarities of the professional language.

The main tasks of the discipline are the formation of an understanding of the role of the state language in professional activity; nurturing the language competence of future specialists, which includes knowledge and practical mastery of the norms of the modern Ukrainian literary language, compliance with the requirements of the culture of oral and written communication; development of self-control skills in compliance with language norms in communication; fostering respect for the Ukrainian literary language and language traditions; formation of skills in operating professional terminology, editing, correcting one's own and others' scientific texts.

It is emphasized that it is important for future specialists to be aware of the differences between language and speech, because this will directly affect the culture of their verbal communication. Language as a general, objective, ideal phenomenon correlates with speech as a concrete, subjective, individual phenomenon. We give students an understanding that any language is rich and diverse, and speech, as it is individual, depends on the speaker, can be rich and poor, diverse and monotonous. Therefore, efforts should be directed to raising the level of the culture of one's own speech through constant, continuous learning, to developing and maintaining the habit of learning throughout life, and not to be limited only to classroom classes at a university.

The proposed article examines some aspects of the study of the «Ukrainian language in a professional direction», in particular, it emphasizes the importance of preparing and giving public speeches by students on a topic related to future professional activities, since the profession of a speech therapist belongs to the “person-to-person” field and involves constant communication with other familiar and unfamiliar persons. Samples of student performances are given.

Special attention is paid to the acquisition of speech therapy terminology, its spelling, emphasis and correct use, selection of Ukrainian equivalents for foreign language terminemes.

Key words: “Ukrainian language for professional direction”, speech therapist, speech therapy, language, speech, means of communication, speech culture, public speaking, professional terminology.